

Verlaten van de pleegzorg: hereniging en 18-plus

Mariska Zoon

Colofon

Heeft u vragen naar aanleiding van deze publicatie?
Neem dan gerust contact met ons op.

Nederlands Jeugdinstituut

Postbus 19221, 3501 DE Utrecht
Telefoon: (030) 230 63 44
www.nji.nl/pleegzorg

Stichting Kinderpostzegels Nederland

Schipholweg 97
2316 XA Leiden
Telefoon: (071) 525 98 00
www.kinderpostzegels.nl

Auteurs

Mariska Zoon
Utrecht, augustus 2014

Fotografie

Martine Hoving

Inleiding

Pleegzorg kan grofweg in twee varianten worden verdeeld, namelijk pleegzorg als hulpverleningsvariant en pleegzorg als opvoedingsvariant. Pleegzorg als hulpverleningsvariant is gericht op behandeling van het kind en/of de ouders met terugkeer naar huis als eerste prioriteit. Pleegzorg als opvoedingsvariant is langetermijnpleegzorg die tot de leeftijd van achttien jaar kan duren en waarin continuïteit en het recht op een stabiele opvoedingssituatie van het kind centraal staan (zie Strijker & Knorth, 2007). Een plaatsing kan gepland, dat wil zeggen in overeenstemming met het zorgplan, beëindigd worden. De reden voor een gepland vertrek kan zijn wanneer het pleegkind terugkeert naar huis en herenigd wordt met de ouders of wanneer de langetermijnpleegzorg is verstreken, omdat het pleegkind achttien jaar wordt. Een plaatsing kan echter ook ongepland beëindigd worden. Ongepland wil zeggen dat een plaatsing niet volgens het zorgplan wordt beëindigd en de zorgaanbieder op zoek moet naar een nieuwe verblijfplaats voor het kind (Strijker & Knorth, 2007). Meer informatie over een voortijdige, ongeplande beëindiging van de pleegzorgplaatsing is te vinden in het stuk over ‘Continuïteit van pleegzorg’ (Zoon, 2014).

Dit artikel tracht antwoord te geven op de vraag welke (na)zorg geboden kan worden wanneer een pleegkind of -jongere het pleeggezin (gepland) verlaat. Allereerst wordt dieper ingegaan op een terugkeer naar huis; hoe kan een hereniging succesvol worden gemaakt? Vervolgens komt het onderwerp 18-plus aan bod. Wat hebben deze jongeren nodig en welke begeleiding is er voor hen beschikbaar? Tot slot sluit het artikel af met een samenvattende conclusie.

Dit artikel is gebaseerd op een literatuursearch die is uitgevoerd door ADOC (zie bijlage 1). Tevens is de kennis uit de Richtlijn Pleegzorg (De Baat, Van den Bergh, De Lange, 2014) benut, zodat beide documenten zo goed mogelijk op elkaar aansluiten. Deze review kan gezien worden als een specifiekere en afgebakende weergave van de richtlijn.

Hereniging

Het uitgangspunt van pleegzorg is in eerste instantie dat een pleegkind weer terugkeert bij zijn ouders. Hulpverleners maken de afweging of het pleegkind weer terug kan naar zijn eigen gezin, het besluit hierover heet een opvoedingsbesluit. Het nemen van een opvoedingsbesluit is een ingewikkeld proces waar vele factoren op van invloed zijn. Meer informatie over de totstandkoming van de beslissing om al dan niet het kind terug te plaatsen is te vinden in ‘Het nemen van een opvoedingsbesluit: wat werkt?’ (Daamen, 2014).

Het terugplaatsen van kinderen in hun eigen gezin blijkt echter niet altijd succesvol te zijn. Er zijn een aantal onderzoeken gedaan naar het slagingspercentage van de terugplaatsingen. Hieruit blijkt dat een kwart tot één derde van de terugplaatsingen mislukt en het kind opnieuw uit huis geplaatst wordt (Dankaart, 2011; Kimberlin, Anthony & Austin, 2009; Moen, 2011; Terling, 1999; Vanderfaillie & Van Holen, 2010; Wells & Guo, 1999; Wulczyn, 2004). Uit onderzoek van Dankaart (2011) blijken voornamelijk ouder- en gezinsfactoren (zoals armoede, huisvesting, verslaving) samen te hangen met het afbreken van de terugplaatsing. Kinderen die terug naar huis zijn gegaan hebben meer emotionele en gedragsproblemen dan de kinderen die in de pleegzorg blijven, zo blijkt uit beperkt onderzoek naar de psychosociale uitkomsten van hereniging (Social Care Institute for Excellence, 2004). Sommige kinderen die terugkeren naar huis lopen een aanzienlijk risico op verwaarlozing of mishandeling. Kinderen die drie jaar of langer in de pleegzorg zitten en kinderen die terugkeren naar ouders met psychische ziekten, hebben meer kans om opnieuw mishandeld te worden. Ook kinderen die veel verschillende plaatsingen achter de rug hebben lopen een groter risico opnieuw mishandeld te worden. Dit komt waarschijnlijk doordat deze kinderen de meeste emotionele en gedragsproblemen hebben (Social Care Institute for Excellence, 2004).

Begeleiding bij hereniging

Volgens Biehal (2006) vindt hereniging vaak plaats op initiatief van ouders of kinderen zelf of omdat de plaatsing in het pleeggezin wordt verstoord. De terugplaatsing van kinderen naar huis is in Engeland vaak ongepland. Maatschappelijk werkers besteden weinig aandacht aan de hereniging. Er is soms weinig duidelijkheid over wat er moet veranderen voordat een kind weer terug naar huis kan. Bovendien worden beslissingen over hereniging soms genomen zonder dat er daadwerkelijk iets is veranderd in de thuissituatie (Biehal, 2006). Ook kan het voor het kind moeilijk zijn om zich aan te passen en mee te draaien in het gezinsleven omdat er gedurende de afwezigheid van het kind vaak veranderingen in het gezin hebben plaatsgevonden (Biehal, 2007). Biehal (2007) geeft aan dat ondersteuning aan zowel het kind als aan de ouders om deze redenen dan ook van belang is, om zo de hereniging positief te kunnen laten verlopen. Tegelijk geeft de auteur aan dat ondersteuning momenteel weinig wordt aangeboden. Als ondersteuning al beschikbaar is, is deze vaak fragmentarisch en van korte duur (Biehal, 2006). Er is slechts beperkt onderzoek beschikbaar naar de voorwaarden voor een succesvolle hereniging. Uit het beperkte onderzoek blijkt dat doelgerichte ondersteuning van belang is (Child Welfare Information Gateway, 2011). Hoe deze ondersteuning er concreet uit dient te zien, wordt niet duidelijk.

18-plus

Het bereiken van de achttiende verjaardag is voor pleegkinderen, nog meer dan voor kinderen die bij hun ouders wonen, een mijlpaal (Hermanns, zoals beschreven in Van den Bergh & Weterings, 2010). Voor de wet zijn kinderen op hun achttiende volwassen. Dat wil zeggen dat er geen volwassene meer hoeft te zijn die het gezag over hen uitoefent. In de meerderheid van de gevallen is er sprake van een jeugdbeschermingsmaatregel die op dat moment stopt. Ook de formele plaatsing in het pleeggezin en de daarbij behorende pleegzorgbegeleiding worden doorgaans beëindigd. Een pleegzorgplaatsing duurt in principe tot het achttiende jaar. Sommige jongeren blijven in het pleeggezin wonen. Na het achttiende jaar is er bij een duidelijke zorgvraag een verlenging van de pleegzorgplaatsing mogelijk tot 23 jaar. De pleegouders kunnen de plaatsing ook op vrijwillige basis laten voortduren. Zij krijgen dan echter geen vergoeding en begeleiding meer. Andere jongeren gaan terug naar familie, gaan begeleid of op zichzelf wonen. Volgens Hermanns (zoals beschreven in Van den Bergh & Weterings, 2010) is onbekend hoeveel pleegkinderen in Nederland na hun achttiende verjaardag in hun pleeggezin blijven wonen. Hij geeft aan dat juist pleegkinderen die het minst toe zijn aan een zelfstandig bestaan er vaak zelf voor kiezen om het pleeggezin te verlaten.

Overgang naar volwassenheid

Het pleegkind moet hoe dan ook de overgang maken van jongvolwassene naar een zelfstandige volwassene (Hermanns, zoals beschreven in Van den Bergh & Weterings, 2010). De overgang naar volwassenheid is de laatste decennia verschoven; in de huidige tijd gebeurt dit later ten opzichte van twintig jaar geleden (Courtney, 2009). Jongeren gaan later op zichzelf wonen, studeren later af en zijn op latere leeftijd dan voorheen financieel zelfstandig. Jongeren zijn langer afhankelijk van hun familie voor emotionele, financiële en praktische ondersteuning, vaak tot halverwege hun twintiger jaren (Stein, 2008). Pleegkinderen moeten deze overgang vaak al veel eerder maken. Zij worden op vrij jonge leeftijd geconfronteerd met de verantwoordelijkheden die bij een zelfstandig leven horen (Donkoh, Underhill & Montgomery, 2006; Everson-Hock *et al.*, 2011; Stein, 2008). Gezien de huidige tijdsgeest pleit Courtney (2009) er voor om de begeleiding van pleegkinderen niet bij achttien jaar te stoppen, maar langer door te zetten omdat ook deze jongeren vaak nog niet klaar zijn om op eigen benen te staan. Een groot aantal jongvolwassenen die de pleegzorg verlaten, blijken onvoldoende voorbereid te zijn op volwassenheid. Zij beschikken niet over de juiste vaardigheden om zelfstandig in de maatschappij te kunnen functioneren of hebben onvoldoende ondersteuning van familie (Donkoh *et al.*, 2006; Everson-Hock *et al.*, 2011). Verschillende studies laten zien dat ex-pleegkinderen een verhoogd risico hebben op problemen; zij hebben een minder gunstig vooruitzicht op het gebied van onderwijs, werk, psychisch- en sociaal functioneren en criminaliteit dan kinderen die bij hun ouders opgroeien (Hermanns, zoals beschreven in Van den Bergh & Weterings, 2010). Uit een review van Courtney (2009) blijkt dat ex-pleegkinderen het gedurende de overgang naar volwassenheid minder goed op school doen dan hun leeftijdsgenoten -zo behalen zij minder vaak hun middelbare school diploma-, moeite hebben met het bereiken van financiële zelfstandigheid en vaker werkloos zijn. Ook ervaren deze jongeren vaker psychische problematiek en komen vaker in aanraking met de politie dan leeftijdsgenoten. Zweeds onderzoek van Berlin, Vinnerljung en Hjern (2011) laat zien dat jongeren die de pleegzorg verlaten vanwege hun leeftijd inderdaad een hoog risico hebben op psychosociale problematiek, zoals middelengebruik en criminaliteit. Deze problematiek is echter voor een groot deel te verklaren door slechte schoolprestaties. De auteurs

benadrukken dan ook nog eens extra het belang van onderwijs gedurende de pleegzorgplaatsing (Berlin *et al.*, 2011).

Begeleiding van jongeren

Uit Amerikaans onderzoek blijkt dat jongeren die na hun achttiende jaar in een pleeggezin blijven wonen meer zelfredzaam zijn en betere resultaten op school behalen dan jongeren die het pleeggezin eerder verlieten (zie Courtney, 2009; Hermanns, zoals beschreven in Van den Bergh & Weterings, 2010). Ondanks deze uitkomsten is er slechts beperkt bewijs dat verlenging van de pleegzorg daadwerkelijk een beschermende factor is gedurende de overgangsfase van pleegjongeren. Het is nog onduidelijk welke aspecten belangrijk zijn in de ondersteuning van de jongeren in deze fase van hun leven (Courtney, 2009).

Wanneer jongeren de pleegzorg op hun achttiende verlaten, is dat een belangrijk keerpunt in hun leven. Volgens Everson-Hock en collega's (2011) moet op dit moment ondersteuning worden geboden aan de jongere om zo de overgang naar zelfstandigheid te vergemakkelijken. Zij hebben een review uitgevoerd naar de effecten van 'transition support services' (TSS): in de Verenigde Staten zijn dit 'independent living programmes' (ILP) en in Engeland heten deze 'leaving care services'. Dit zijn ondersteuningsprogramma's voor jongeren die vanwege hun leeftijd de pleegzorg (moeten) verlaten en hebben als doel de jongeren vaardigheden aan te leren om de overgang naar volwassenheid succesvol te laten verlopen (Courtney, 2009; Donkoh *et al.*, 2006; Everson-Hock *et al.*, 2011). Op basis van de artikelen wordt niet duidelijk hoe de vorm en inhoud van deze programma's er precies uitziet. Courtney (2009) en Everson-Hock en collega's (2011) beschrijven slechts dat TSS bestaat uit het trainen van vaardigheden die nodig zijn om zelfstandig te kunnen functioneren, zoals het kunnen nemen van beslissingen, sollicitatietechnieken, het kunnen beheren van financiën et cetera. Maar zij noemen ook praktische ondersteuning als het vinden van woonruimte. De interventie wordt meestal aangeboden wanneer de jongere nog van de pleegzorg gebruik maakt, in de leeftijd van 16 tot 18 jaar (Everson-Hock *et al.*, 2011). De review van Everson-Hock en collega's (2011) omvat zeven studies die op één na ook in de eerdere review van Donkoh en collega's (2006) naar de effectiviteit van dit soort programma's, opgenomen zijn. De conclusies verschillen dan ook niet van elkaar. In de review van Donkoh en collega's (2006) zijn in totaal achttien studies meegenomen (zeventien in de VS en één in Engeland). Hoewel de kwaliteit van de studies door een vaak kleine steekproef of het missen van een controlegroep niet optimaal is, laten de studies gezamenlijk een (voorlopig) positief beeld zien. TSS liet over het algemeen een positief effect zien op het gebied van onderwijs, werk en huisvesting. Zo hebben jongeren die TSS ontvingen vaker een diploma, een hogere kans op het vinden van een baan en wonen zij vaker zelfstandig dan jongeren die deze programma's niet volgden. De auteurs van beide reviews kunnen vanwege de diversiteit van de (kwaliteit van de) studies en uitkomsten echter geen harde conclusies trekken over de effectiviteit van TSS (Donkoh *et al.*, 2006; Everson-Hock *et al.*, 2011).

Stein (2008) beschrijft dat jongeren met een hoog risico op een problematische 'overgang' en toch veerkrachtig zijn, de positieve uitkomst toewijzen aan de ondersteuning die zij hebben gekregen nadat zij de pleegzorg verlieten. Jongeren helpen om hun weg naar zelfstandigheid te vinden, kan cruciaal zijn voor hun algemene welzijn aldus de auteur. Deze ondersteuning kan bestaan uit zowel professionele pleegzorgbegeleiding als informele ondersteuning vanuit de (pleeg)familie. Een andere manier is mentoring. Hierbij wordt een volwassene, soms ook ex-pleegkind, aan de jongere gekoppeld om zo sociale steun te bieden of te begeleiden in de overgang naar zelfstandigheid. Eerste resultaten van mentoring in de pleegzorg zijn positief (Ahrens, Dubois, Richardson, Fan & Lozano, 2008; Stein, 2008). Zo blijkt uit een review van Ahrens en collega's (2008) dat jongeren in de pleegzorg die gedurende hun adolescentie een mentor hadden, significant positievere uitkomsten als jong volwassene hebben dan jongeren die geen mentor hadden. Zo nemen zij vaker deel aan een hoger onderwijsniveau, rapporteren zij een betere algemene gezondheid en is hun zelfwaardering hoger (Ahrens *et al.*, 2008).

Conclusie

Het uitgangspunt van pleegzorg is in eerste instantie dat een pleegkind weer terugkeert bij zijn ouders. Het terugplaatsen van kinderen in hun eigen gezin blijkt echter niet altijd succesvol te zijn, een kwart tot één derde van de terugplaatsingen mislukt. Voornamelijk ouder- en gezinsfactoren (zoals armoede, huisvesting, verslaving) blijken hiermee samen te hangen. Een andere reden om pleegzorg te verlaten kan zijn wanneer de jongere achttien jaar oud wordt; de pleegzorgplaatsing duurt in principe tot het achttiende jaar. Na het achttiende jaar is er bij een duidelijke zorgvraag een verlenging van de pleegzorgplaatsing mogelijk tot 23 jaar of kan de jongere op

vrijwillige basis in het pleeggezin blijven wonen. Het is niet bekend hoeveel pleegkinderen in Nederland na hun achttiende verjaardag in hun pleeggezin blijven wonen. Vaak kiezen juist pleegkinderen die het minst toe zijn aan een zelfstandig bestaan er zelf voor om het pleeggezin te verlaten. Een groot aantal jongvolwassenen die de pleegzorg verlaten blijken onvoldoende voorbereid te zijn op volwassenheid. Zij beschikken niet over de juiste vaardigheden en hebben onvoldoende toegang tot ondersteuning om zelfstandig in de maatschappij te kunnen functioneren.

Er is weinig literatuur beschikbaar over begeleiding die nodig is om de hereniging van een pleegkind met de ouders succesvol te maken. Beschikbare literatuur betreft meestal de vraag of hereniging goed is voor het kind. Naar voren komt wel dat ondersteuning nodig is, zowel aan het kind als aan de ouders. Waar deze ondersteuning uit dient te bestaan, wordt op basis van onderzoek niet duidelijk. Ook de literatuur naar begeleiding van de 18-plus-doelgroep is beperkt. Ondersteuning door zowel professionals als informele contacten lijkt jongeren te kunnen helpen bij de overgang van pleegzorg naar zelfstandigheid. Het gaat dan om praktische ondersteuning zoals het vinden van woonruimte, maar ook om emotionele ondersteuning en training in bepaalde vaardigheden zoals het nemen van beslissingen. Wat hierbij kan helpen is een mentor. Eerste resultaten uit onderzoek naar mentoringprogramma's voor adolescenten binnen pleegzorg zijn positief. Deze conclusies komen voornamelijk uit Amerikaans en Engels onderzoek. Naar ons weten is er geen Nederlands onderzoek beschikbaar naar begeleiding van deze doelgroep.

Literatuur

- Ahrens, K. R., Dubois, D. L., Richardson, L. P., Fan, M. Y., & Lozano, P. (2008). Youth in foster care with adult mentors during adolescence have improved adult outcomes. *Pediatrics*, *121*(2), 246-252.
- Baat, M. de, Bergh, P. van den, & Lange, M. de. *Onderbouwing Richtlijn Pleegzorg*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut, Nederlandse Vereniging van Maatschappelijk Werkers, Nederlands Instituut van Psychologen, Nederlandse vereniging voor pedagogen en onderwijskundigen.
- Berlin, M., Vinnerljung, B., & Hjern, A. (2011). School performance in primary school and psychosocial problems in young adulthood among care leavers from long term foster care. *Children and Youth Services Review*, *33*(12), 2489-2497.
- Biehal, N. (2006). *Reuniting looked after children with their families*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Biehal, N. (2007). Reuniting children with their families: Reconsidering the evidence on timing, contact and outcomes. *British Journal of Social Work*, *37*, 807-823.
- Child Welfare Information Gateway (2011). *Family Reunification: What the Evidence Shows*. Washington: Child Welfare Information Gateway.
- Courtney, M. E. (2009). The difficult transition to adulthood for foster youth in the US: Implications for the state as corporate parent. *Social Policy Report*, *23*(1), 1-19.
- Daamen, W. (2014). *Het nemen van een opvoedingsbesluit: wat werkt?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Dankaart, K. (2011). *Besluitvorming en het beëindigen van pleeggezinplaatsingen*. Dossieronderzoek Bureaus Jeugdzorg. Leiden: Afdeling orthopedagogiek (masterthesis).
- Donkoh, C., Underhill, K., & Montgomery, P. (2006). Independent living programs for improving outcomes for young people leaving the care system. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, *3*, 1-18.
- Everson-Hock, E. S., Jones, R., Guillaume, L., Clapton, J., Duenas, A., Goyder, E. ... Swann, C. (2011). Supporting the transition of looked-after young people to independent living: A systematic review of interventions and adult outcomes. *Child Care Health and Development*, *37*(6), 767-779.
- Hermans, J. (2010). Pleegkinderen op weg naar volwassenheid. In P. van den Bergh & T. Weterings (red.), *Pleegzorg in perspectief. Ontwikkelingen in theorie en praktijk* (pp. 177-193). Assen: Van Gorcum.
- Kimberlin, S. E., Anthony, E. K., & Austin, M. J. (2009). Re-entering foster care: Trends, evidence, and implications. *Children and Youth Services Review*, *31*(4), 471-481.
- Moen, M. (2011). *De beleving van ouders van de problematische opvoedingssituatie. Een vergelijking van het thuiswonende en uit huis geplaatste kind*. Leiden: Afdeling Orthopedagogiek (masterthesis).
- Social Care Institute for Excellence (SCIE) (2004). *SCIE guide 7: Fostering*. London: SCIE.
- Stein, M. (2008). Resilience and young people leaving care. *Child Care in Practice*, *14*(1), 35-44.
- Strijker, J., & Knorth, E. J. (2007). Verplaatsing van pleegkinderen. Een onderzoek naar verplaatsingsgeschiedenis en plaatsingsverloop bij kinderen in de langdurige pleegzorg. *Kind en Adolescent*, *28*(1), 21-28.
- Terling, T. (1999). The efficacy of family reunification practices: Reentry rates and correlates of reentry for abused and neglected children reunited with their families. *Child Abuse and Neglect*, *23*, 1359-1370.

Vanderfaellie, J., & Holen, F. van (2010). Het verloop van pleeggezinplaatsingen. In P. van den Bergh en T. Weterings (red.), *Pleegzorg in perspectief. Ontwikkelingen in theorie en praktijk*. (pp. 177-193). Assen: Van Gorcum.

Wells, K., & Guo, S. (1999). Reunification and reentry of foster children. *Children and Youth Services Review*, 21, 273-294.

Wulczyn, F. (2004). Family reunification. *The Future of Children*, 14, 95-113.

Zoon, M. (2014). *Continuïteit van pleegzorg*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Methode literatuuronderzoek

Literatuur over het onderwerp '18-plus en nazorg' is gezocht in de databases Psychinfo, OVID Medline, Web of Science en de ADOC reference database. In deze zoekmachines is gezocht in de abstracts en op keywords, vanaf januari 2000 tot mei 2014. Er is gebruik gemaakt van een tweelaagse zoektocht van de zoektermen transition*, older youth, out of foster care, former foster youth, aging out, independence, alumni, care leavers en leaving care, in combinatie met foster care, foster youth en foster famil*. Met de Nederlandse zoektermen alumni, volwassen* in combinatie met de termen pleegzorg en pleegkind is ook specifiek gezocht in de eerste tien pagina's van Google Scholar. Hiernaast zijn de referentielijsten van de boeken/bronnen/artikelen doorzocht op verdere relevante referenties. De websites van CWLA, BAAF, REES centre en SCIE zijn doorzocht op bronnen die voor het onderwerp relevant waren. Boeken, proefschriften, reviews, rapporten en empirische artikelen konden worden geïncludeerd, maar ervaringsverhalen en case-studies zijn niet in beschouwing genomen voor de reviews.

De situatie van kinderen die volwassen worden vanuit een pleegzorgsituatie is erg beleidsgelateerd en kan daarmee ook sterk verschillen tussen de verschillende landen. Zo bleek dat in Amerika veel kinderen uit het gezondheidssysteem vielen doordat ze geen ziektekostenverzekering meer hadden – een situatie die in Nederland niet speelt. Daarom is extra gezocht naar Nederlandse bronnen. Deze zijn echter zeer beperkt.

De search is verricht door Gera ter Meulen (ADOC).